

І. Є. ХМЕЛЬОВА

Ілона Євгенівна Хмельова, аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ ВИЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Передумовою появи так званих «ДНР» та «ЛНР» є виключно міжнародний збройний конфлікт між Російською Федерацією та Україною. Дані утворення не лише з'явилися внаслідок агресії Російської Федерації, а й є терористичними осередками. Таким чином, їхнє визнання може вважатися міжнародним протиправним діянням, а Україна має утримуватися від будь-яких дій щодо легітимізації даних утворень чи їхніх представників.

Оскільки агресія Росії проти України триває, аналіз реалізації інституту визнання в контексті даного збройного конфлікту дуже актуальний. Крім того, таке дослідження є важливим для ефективного захисту національних інтересів України з використанням міжнародно-правових інструментів.

Інститут визнання в міжнародному праві вивчали в своїх роботах як класики міжнародного права, так і сучасні юристи-міжнародники. Проте існує потреба аналізу реалізації даного інституту в контексті російської агресії.

Метою статті є надання об'єктивної оцінки так званим «Л/ДНР» та визначення місця інституту визнання в процесі реалізації міжнародно-правової відповідальності Росії.

На думку автора, наразі вже існують підстави для притягнення до відповідальності Росії, яка де-факто визнала вказані утворення (хоча в подальшому таке визнання заперечувалось). Зокрема, суд у селі Нова Усмань Воронезької області Росії у своїй постанові про арешт української льотчиці Надії Савченко визнав існування так званих «ЛНР», «ДНР». Суд вказав, що розслідує застосування заборонених методів ведення війни на території «Донецької і Луганської народних республік», хоча Росія офіційно не заявляла про відповідне визнання¹.

Слід сказати про досить обережну офіційну політику Росії, яка прямо утримується від визнання відповідних утворень. Наприклад, 18 лютого 2017 р. був опублікований указ Президента Російської Федерації «Про визнання в Російській Федерації документів та реєстраційних знаків транспортних засобів, виданих громадянам України та особам без громадянства, які постійно проживають на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України»². Метою цього акта декларувався захист прав і свобод людини. Немає жодних сумнівів, що визнання держав не мало місця. Передусім це підтверджують окремі формулювання указу (наприклад, згадки про окремі райони Донецької та Луганської областей як території України)³. Крім того, Російська Федерація офіційно заперечила факт визнання. Зокрема, прес-секретар Президента Росії Дмитро Песков зазначив: «Це не документи офіційно визнаної держави... Ні, це фактично виданий документ»⁴.

Сучасна міжнародна практика доводить, що визнання окремих документів, статусів жодним чином не свідчить про визнання у якості держави. Прикладом може бути британський *Foreign Corporations Act 1991*⁵ чи досить нове судове рішення у справі *Kibris Turk Hava Yoralli and CTA Hollidays v Secretary of State for Transport*⁶. Важливу позицію в одному зі своїх консультативних висновків формулював і Міжнародний Суд ООН (*the Namibia case*). Дана ситуація має багато відмінностей із українським випадком, проте демонструє загальну тенденцію сучасного міжнародного права, яка відображена і в інституті визнання: необхідність захисту прав людини превалює майже над будь-яким іншим фактором. Саме тому визнання певних документів, які необхідні мешканцям конкретної території, не свідчить про визнання держави чи уряду і, як правило, не розглядається як міжнародне протиправне діяння.

Проте указ Президента Російської Федерації від 18 лютого 2017 р. має зовсім іншу правову природу, адже йдеться не про абстрактне невизнане утворення, а про окуповані території. Втрата Україною контролю над цими територіями спричинена агресією Росії, яка, серед іншого, призвела до широкомасштабних порушень прав людини. Саме тому вказаний указ не може вважатися таким, що спрямований на захист прав людини, а є складовою агресії та порушенням територіальної цілісності і суверенітету України.

Разом із тим формулювання указу «видані відповідними органами (організаціями), що фактично діють на територіях» (щодо відповідних документів) є досить нечітким і дає можливість Україні говорити про ще один доказ того, що Росія встановила в окремих районах Донецької і Луганської областей окупаційну адміністрацію (тобто заявити про те, що згадані відповідні органи – це окупаційні органи Росії). Отже, можна зробити висновок, що Російська Федерація визнала власну окупацію, а не так звані «Л/ДНР». Водночас, на думку автора, відсутність чіткої позиції України про те, що згадані території є окупованими, весь час породжуватиме нові й нові питання щодо суб'єктності так званих «Л/ДНР».

Зокрема, термін «гібридна війна» досить часто використовується для характеристики ситуації в Україні. Наразі не викликає жодних сумнівів той факт, що це поняття є суто політологічним і не має нічого спільного з сучасним міжнародним правом. Слід зазначити, що міждержавний конфлікт може розглядатися як «гібридна війна» лише тоді, коли обидві сторони наполягають на гібридності. Тобто, саме дії України (наприклад, не запровадження воєнного стану, збереження дипломатичних відносин з агресором, економічна співпраця з Росією) підтримують міф про те, що йдеться не про класичну агресію, а про «гібридну війну». На думку автора, існують всі підстави говорити про міжнародний збройний конфлікт, який супроводжується масштабними проявами колабораціонізму. Цікаво, що сучасна російська доктрина міжнародного права свідчить на користь такого розуміння. Зокрема, пропонується таке визначення колабораціонізму:

«Підкреслимо, що поняття «добровольчі рухи» частково збігається з поняттям «колабораціонізм» (від франц. *collaboration* – співпраця, спільні дії), під яким розуміється фактичне співробітництво з окупаційною владою. Формами колабораціонізму були: участь у збройній боротьбі проти армій антигітлерівської коаліції, в каральних операціях проти місцевого населення, партизан, в терористичних акціях окупантів; розпалювання національної ворожнечі між різними народами на окупованих територіях, участь у формуванні маріонеткових урядів і органів місцевого самоврядування, цілеспрямована діяльність проти державного ладу своєї країни»⁷.

Очевидно, що багато проявів колабораціонізму притаманні українсько-російському конфлікту і наділяють його не гібридністю, а класичним міждержавним характером. Разом із тим спроба назвати дану війну «гібридною» перетворює окремих осіб з колабораціоністів на своєрідних представників відповідних територій. Таким чином, створюються підстави для міжнародно-правового визнання, що є неправильним та неприпустимим.

Слід підкреслити, що неправильним є і умовний поділ українсько-російського збройного конфлікту на дві частини – щодо Криму та щодо Донбасу. Це шкодить як дипломатичним переговорам, так і адекватній кваліфікації конфлікту. Крім того, саме намагання розділити конфлікт на дві складові є основою створення міфу про «гібридну війну». Адаже з точки зору міжнародного права не існує окремої агресії в Криму та на Донбасі, є інтервенція Росії, яка давно планувалася і яка була реалізована в два етапи. Коли навесні 2014 р. певні українські громадяни на Сході починали підтримувати Росію, широкомасштабна агресія останньої проти України вже тривала (адже її початок – 20 лютого 2014 р., що підтверджено постановою Верховної Ради України від 21 квітня 2015 № 337-VIII). Ці громадяни свідомо ставали колабораціоністами. «*Substantial involvement*» як прояв агресії, про який говориться в пункті (g) загальноприйнятого визначення, з самого початку характеризував дії Росії. Очевидно, що всі протиправні діяння так званих «Л/ДНР» можуть вважатися «*attributable*» щодо Російської Федерації. Тому, на думку автора, не слід взагалі розглядати так звані «Л/ДНР» як певні окремі суб'єкти – як щодо збройного протистояння, так і щодо дипломатичних переговорів. В Україні не може бути окремого конфлікту (навіть умовного) з так званими «Л/ДНР» вже тому, що фактично так звані «ЛНР» та «ДНР» є лише геополітичними фікціями, які використовуються Російською Федерацією для уникнення відповідальності.

Усі дії Російської Федерації є класичними проявами агресії, що було визнано Верховною Радою України, іноземними державами та міжнародними організаціями. Як було вказано вище, навіть до моменту введення регулярних російських військ на територію Донбасу, дії Росії підпадали під визначення агресії. Зокрема, пункт (g) цього визначення, затвердженого резолюцією 3314 (XXIX) ГА ООН від 14 грудня 1974 р., передбачає: «*The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein.*» (Французький аналог: «*ou le fait de s'engager d'une manière substantielle dans une telle action*»)⁸. Наразі доктрина міжнародного права не має єдиного підходу до визначення «значної участі». Зазначають, що пункт (g) охоплює два різні випадки, при цьому випадок «*substantial involvement*» є більш широким, ніж просте надсилання груп, передбачає ширші можливості для співпраці між державою та такими групами і має визначатись з огляду на конкретні обставини справи. Водночас важливо, що при підготовці самого тексту резолюції держави відмовилися від формулювання «*open and active participation*» на користь «*substantial involvement*»⁹. Зазначається також, що поняття «*substantial involvement*» у визначенні агресії залишає можливості для довільного тлумачення, оскільки на сьогодні не використовувалося в доктринальних поясненнях та ігнорувалося у судових рішеннях. Тобто, ніщо не перешкоджає тлумаченню терміна «*substantial involvement*» як такого, що охоплює масштабну підтримку збройних груп, без безпосередньої участі самої держави¹⁰. Відповідно, весь період збройного протистояння на Сході України є виключно проявом агресії Російської Федерації. Так звані народні республіки є маріонетковими утвореннями і повністю контролюються Росією¹¹. О. Задорожній підкреслював, що «згідно з сучасним міжнародним правом все однозначно... На Сході України відбувається військова окупація з боку Російської Федерації. Держава-окупант має нести відповідальність згідно з нормами Женевської конвенції»¹².

Слід зазначити, що така позиція жодним чином не може свідчити про унеможливлення мирних переговорів чи мирного процесу. Зокрема, на думку В. Мицика, «невизнання світовою спільнотою незалежності «Донецької та Луганської народних республік», або їх визнання Верховною Радою України та іншими державами і міжнародними організаціями терористичними організаціями не означатиме, що з ними не можна вести переговори»¹³.

На жаль, непослідовна позиція України простежується як у внутрішній політиці, так і на міжнародній арені.

Характеризуючи внутрішню складову, слід згадати, наприклад, позицію Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, яке протиставляє події в Криму і на Сході України, неправильно застосовуючи поняття «ефективний контроль» і не визнаючи окупацію східних територій¹⁴. Іншим прикладом є позиція деяких українських судів. Зокрема, Октябрський райсуд Полтави у своєму рішенні посилався на свідчення про смерть, видане «Кіровським відділом запису актів цивільного стану м. Донецька Державної Реєстраційної Палати Міністерства юстиції Донецької Народної Республіки». Крім того, суд використовував формулювання: «м. Донецьк (Донецька Народна Республіка)»¹⁵. Фактично, могло йтися про ad hoc визнання відповідних утворень судовою владою. На думку автора, подальші роз'яснення лише частково виправили ситуацію. Зокрема, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у інформаційному листі повідомив наступне: «У цьому контексті слід враховувати те, що така практика є неприпустимою, оскільки факт існування ні т.зв. «Донецької народної республіки», ні т.зв. «Луганської народної республіки» не визнається органами влади України, а в окремих районах, місцях, селищах і селах Донецької та Луганської областей вводиться особливий порядок місцевого самоврядування. Вони визнані тимчасово окупованими територіями»¹⁶.

На міжнародній арені особливо показовим є позов України до Міжнародного Суду ООН, в якому говориться про збройне повстання (*In eastern Ukraine, the Russian Federation has instigated and sustained an armed insurrection against the authority of the Ukrainian state...*), якого насправді не було на території України, а не про пряму агресію¹⁷. На думку автора, «Л/ДНР» не лише не можуть отримати визнання, а й повинні розглядатися як окупаційна адміністрація Росії, а не як незнані утворення.

Таким чином, інститут визнання має важливе значення для захисту національних інтересів України. Водночас збройний конфлікт на Сході України продемонстрував непослідовність державної політики України щодо кваліфікації відповідних подій.

¹ Російський суд при арешті лютчиці Савченко «визнав» «ДНР» і «ЛНР»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/rosiyskiy-sud-pri-areshti-lotchici-savchenko-viznav-dnr-i-lnr-147169_.html

² О признании в Российской Федерации документов и регистрационных знаков транспортных средств, выданных гражданам Украины и лицам без гражданства, постоянно проживающим на территориях отдельных районов Донецкой и Луганской областей Украины: Указ 18 февраля 2017 г.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/53895>

³ Там само.

⁴ Росія поаяснила визнання «паспортів ДНР/ЛНР» // iPress.ua: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/u_rossii_royasnyly_vyznannya_pasportiv_dnrlnr_200271.html

⁵ Foreign Corporations Act 1991: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://origin-www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/44/section/1?view=extent#extent%3Dwales>

⁶ Kibris Turk Hava Yoralli and STA Holidays v Secretary of State for Transport. – Neutral Citation Number: [2009] EWHC 1918 (Admin): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://users.ox.ac.uk/~sann2029/Judgment%20-%20Kibris%20Turk%20Hava%20Yollari%20v%20SS%20for%20Transport%20and%20The%20Republic%20of%20Cyprus.pdf>

⁷ Батырь Вячеслав. Международное гуманитарное право / Вячеслав Батырь. – Litres, 2015: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=Rfq7AAAAQBAJ&dq=%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8B%D1%80%D1%8C+2015&hl=uk&source=gbs_navlinks_s

⁸ Определение агрессии: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml

⁹ Ruys Tom 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice / Tom Ruys // Cambridge Studies in International and Comparative Law. – Cambridge University Press, 2010. – 616 p. – P. 388–389.

¹⁰ Fastenrath Ulrich From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Judge Bruno Simma / Ulrich Fastenrath. – Oxford University Press, 2011. – 1312 p. – P. 854.

¹¹ «ДНР» не является независимым актером, она является творением Кремля, – Atlantic Council // Голос Америки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facenews.ua/news/2017/358491/>

¹² Міжнародно-правова позиція України: питання дій та кваліфікації // Pravotoday: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-1069/>

¹³ Мицик В. В. Визнання в міжнародному праві: сучасна теорія та практика / В. В. Мицик // Міжнародний правопорядок: сучасні проблеми та їх вирішення: зб. матеріалів конференції «Міжнародний правопорядок: сучасні проблеми та їх розв'язання». До 125-річчя від Дня народження Володимира Михайловича Корецького / упор. І. М. Проценко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Н. Денисова. – Л.: СПОЛОМ, 2015. – 316 с. – С. 58.

¹⁴ Окупація та ефективний контроль: національне сприйняття та міжнародно-правові реалії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mtot.gov.ua/okupatsiya-ta-efektyvnyj-kontrol-natsionalne-spryjnyattya-ta-mizhnarodno-pravovi-realiyi/>

¹⁵ Матола В. Из «ДНР» чи без: як суди вирішують скарги мешканців окупованих територій / В. Матола // Українські Новини: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/news/2017/05/11/366003_iz_dnr_chi_bez_yak_sudi_virishuyut.html

¹⁶ ВССУ заборонив судам називати окуповані території Донбасу «ДНР» і «ЛНР» // Ні корупції!: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nikorupciji.org/2017/04/12/vssu-zaboronyv-sudam-nazyvaty-okupovani-terytoriji-dobbasu-dnr-i-lnr/>

¹⁷ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19314.pdf>

Резюме

Хмельова І. Є. Інститут визнання в контексті агресії Російської Федерації на сході України.

Інститут визнання має важливе значення для захисту національних інтересів України. Стаття присвячена аналізу визнання в міжнародному праві в умовах агресії Російської Федерації проти України. У статті доводиться, що так звані «народні республіки» є маріонетковими утвореннями та окупаційними адміністраціями Російської Федерації. Визнання таких утворень є міжнародним протиправним діянням. Крім того, в статті проаналізовано політику України щодо кваліфікації статусу цих утворень. У статті також доводиться, що термін «гібридна війна» не повинен використовуватися для надання правової характеристики зазначених дій.

Ключові слова: міжнародне право, визнання в міжнародному праві, інститут визнання, міжнародні відносини, агресія.

Резюме

Хмелева И. Е. Институт признания в контексте агрессии Российской Федерации на востоке Украины.

Институт признания имеет важное значение для защиты национальных интересов Украины. Статья посвящена анализу признания в международном праве в условиях агрессии Российской Федерации против Украины. В статье доказывается, что так называемые «народные республики» являются марионеточными образованиями и оккупационными администрациями Российской Федерации. Признание таких образований является международным противоправным деянием. Кроме того, в статье проанализирована политика Украины относительно квалификации статуса этих образований. В статье также доказывается, что термин «гибридная война» не должен использоваться для предоставления правовой характеристики указанных действий.

Ключевые слова: международное право, признание в международном праве, институт признания, международные отношения, агрессия.

Summary

Khmeleva I. Institute of recognition in the context of aggression of the Russian Federation in the east of Ukraine.

The institute of recognition is important for the protection of Ukraine's national interests. The essay is devoted to the analysis of recognition in international law in conditions of aggression of the Russian Federation against Ukraine. The essay proves that the so-called "people's republics" are puppet formations and occupational administrations of the Russian Federation. Recognition of such entities is an international wrongful act. In addition, the essay analyzes Ukraine's policy of qualifying the status of these entities. The essay argues that the term "hybrid war" should not be used to provide the legal characterization of these actions.

Key words: international law, recognition in international law, institute of recognition, international relations, aggression.